

[5, с. 277]. Особи, які займаються бродяжництвом, є потенційними жертвами злочинів, соціально незахищеними у суспільстві та, безперечно, потребують реальної допомоги, дійового сприяння в захисті їх прав, зокрема за допомогою здійснення спеціально-кримінологічних заходів віктимологічної профілактики злочинів.

Бібліографічні посилання

1. Джужа О. А. Кримінологічні засади віктимізації як різновид у профілактичній діяльності / О. А. Джужа // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2011. – № 1. – С. 52-55.
2. Про міліцію : Закон України від 20 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.rada.gov.ua/>.
3. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 29.
4. Лактіонова Т. В. Жертві злочину – реальну допомогу / Т. В. Лактіонова // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 27. – С. 79-86.
5. Лисодєд О.В. Про захист жертв злочинів і віктимологічну профілактику / Т. В. Лисодєд // Вісник Дніпропетровського юрид. ін-ту МВС України. – 2001. – № 3 (6). – С. 276-281.
6. Литвинов О.М. Віктимізація у структурі механізму протидії злочинності / О. М. Литвинов // Вісник ХНУВС. – 2010. – № 4 (36). – С. 137-140.
7. Моїсєєв Є. М., Василевич В. В., Голосніченко Д. І., Іванов Ю. Ф. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Г. І. Мартинова. – К., 2006.
8. Ривман Д. В. Криминальная віктимологія : учеб. для вузов / Д. В. Ривман. – СПб., 2002.

Надійшла до редакції 18.12.2012

А.З. Керімов

здобувач

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.4 (477)

ВІДМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВА З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Розглянуто відмежування вбивства з особливою жорстокістю від умисного вбивства (ч. 1 ст. 115 КК України); тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України) та катування (ст. 127 КК України).

Ключові слова: *умисне вбивство, катування, особлива жорстокість, відмежування злочинів.*

Рассмотрены отграничения убийства с особой жестокостью от умышленного убийства (ч. 1 ст. 115 УК Украины); тяжкого телесного повреждения, повлекшего смерть потерпевшего (ч. 2 ст. 121 УК Украины) и пыток (ст. 127 УК Украины).

Ключевые слова: *умышленное убийство, пытки, особая жестокость, отграничение преступлений.*

Differentiations of murder with cruelty and intended killing (p.1 art.115 CC of Ukraine); serious injury to health resulting in death (h.2 art.121 CC of Ukraine) and torture (art.127 CC of Ukraine) are examined in this paragraph.

Keywords: *intended killing, torture, cruelty, demarcation of crimes.*

Постановка проблеми. Від правильної кваліфікації вчиненого діяння залежить уся організація розкриття і розслідування злочину, своєчасне вирішення питання підслідності та підсудності кримінальної справи, об'єктивне та справедливе покарання винних. Для правильної оцінки вчиненого необхідно при виявленні ознак, властивих виключно скоєному діянню, відмежувати останнє від усіх інших. Лише в цьому випадку можна дійти єдиної сукупності ознак, яка, з одного боку, характеризуватиме саме цей злочин, а з іншого – відрізнятиме його від усіх інших.

Слід погодитися з думкою авторів, які виокремлюють такі склади злочинів, на підставі спільності ознак, що їм притаманні:

- склади злочинів не мають жодних спільних ознак (окрім осудності і віку);
- склади мають невелику кількість загальних ознак;
- склади злочинів мають значну кількість загальних ознак;
- склади злочинів містять всі загальні ознаки, окрім однієї [1, с. 115].

На підставі вищевказаного, можна зазначити, що питання розмежування суміжних складів злочинів є важливим для науки кримінального права, відповідно до того, що його розкриття дозволяє розмежувати злочинні та незлочинні діяння, виключити помилки у слідчій і судовій практиці стосовно кваліфікації діянь винних осіб та встановити їм відповідне покарання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство та окремі його види у своїх працях досліджували багато вітчизняних науковців, зокрема, Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.О. Бурко, В.І. Борисов, В.О. Глушков, О.В. Гороховська, В.К. Грищук, В.Т. Дзюба, Н.А. Дідківська, М.Й. Коржанський, М.П. Короленко, В.М. Куц, В.М. Мамчур, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.Т. Нор, Л.А. Остапенко, В.М. Смітєнко, В.В. Сташис, С.А. Тарарухін, Є.В. Фесенко, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та ін.

Необхідно зауважити, що з особливою жорстокістю можуть бути вчинені й вбивства, що мають так звані “привельовані ознаки”, тобто вбивства, відповідальність за вчинення яких передбачено статтями 116–118 КК України, на підставі чого можна зробити висновок, що зазначені злочини можна визначити суміжними, але у зв'язку з тим, що відповідно до п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи”: “умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК), або матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК), або при перевищенні меж необхідної оборони чи в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК), кваліфікується тільки за цими статтями КК, навіть якщо воно й мало ознаки особливої жорстокості” [2], ми вважаємо за доцільне не приділяти окремої уваги порівняльній характеристиці зазначених складів злочинів.

Метою цієї статті є відмежування вбивства з особливою жорстокістю від суміжних складів злочинів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи чинне кримінальне законодавство можна дійти висновку, що найбільш суміжними складами з передбаченим п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України є такі: умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України); тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України); катування (ст. 127 КК України). Розглянемо детальніше питання розмежування цих злочинів.

Умисне вбивство з особливою жорстокістю та умисне вбивство.

Суміжність цих злочинів є очевидною, оскільки злочин, передбачений п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, є кваліфікованим видом умисного вбивства та проявляється передусім у тому, що вони передбачають настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого. На підставі цього можна також зазначити, що ці склади мають тотожні родові об'єкти – життя людини.

Крім того, суміжність цих злочинів виражається у можливості вчинення тотожних дій, спрямованих на досягнення зазначеного результату, тобто у характері вчинених дій, оскільки вчинення умисного вбивства також може супроводжуватися спричиненням багатьох тілесних ушкоджень, нанесенням великої кількості ударів тощо.

Відмінними рисами зазначених злочинів є те, що, як вже зазначалося, при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю вчинене діяння є надмірним з точки зору спричинення наслідку, характерного для складу відповідного злочину, тобто винною особою вчиняються такі діяння, які є зайвими для позбавлення життя іншої людини. Поряд з тим необхідно зауважити, що при вчиненні вказаного злочину умисел винного спрямований на завдання потерпілому (іншій особі) особливих фізичних мучень та/або психічних страждань, умисел же при вчиненні умисного вбивства спрямований лише на позбавлення життя іншої людини.

На підставі зазначеного, на нашу думку, можна зробити висновок, що відмінно рисою зазначених складів злочинів є спосіб їх вчинення, який при вчиненні злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, виявляється у вчиненні таких дії, що спричиняють особливі мучення (фізичні та/або психічні) потерпілому або іншим особам.

Відмінність зазначених злочинів також виявляється у спрямованості умислу винної особи. При вчиненні умисного вбивства умисел особи спрямований лише на заподіяння смерті іншій особі, а при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю, спрямований на спричинення смерті іншій особі шляхом заподіяння особливих мучень (психічних або фізичних страждань) потерпілому та/або іншим особам.

Таким чином, можна дійти висновку, що при вчиненні умисного вбивства винна особа повинна усвідомлювати, що вона спричиняє смерть іншій особі, а при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю винна особа повинна усвідомлювати, що вона спричиняє смерть іншій особі саме шляхом заподіяння особливих страждань поте-

рпілому та/або іншим особам.

Умисне вбивство з особливою жорстокістю та тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Відповідно до ч. 1 ст. 121 КК України, під тяжким тілесним ушкодженням розуміється тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органа або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя [3, с. 68].

Суміжність зазначених злочинів виявляється у наслідках, що настають в результаті їх вчинення, а саме смерті потерпілого.

Крім того, суміжність цих злочинів виявляється у можливості здійснення тотожних дій при їх вчиненні, оскільки тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого, також можуть супроводжуватися вчиненням таких дій, що спричиняють особливі страждання (фізичні та/або психічні) потерпілому. Для підтвердження зазначеного необхідно також зауважити, що законодавцем, в якості окремої кваліфікованої ознаки, у ч. 2 ст. 121 КК України передбачене спричинення тяжкого тілесного ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, яке полягає у тому, що потерпілому спричиняються тяжкі страждання, спрямовані на заподіяння останньому нестерпного фізичного болю (тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, застосування термічних факторів та інші аналогічні дії) [4, с. 297]. Такі діяння, на нашу думку, безумовно, можуть являтися причиною смерті людини, незважаючи на те, що вона не охоплюється умислом винної особи.

Але відмінною рисою цих злочинів, у цьому випадку, є те, що при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю такі діяння спрямовані саме на спричинення особливих страждань потерпілому з метою позбавлення останнього життя і є надмірними щодо цього наслідку. При заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, вони також можуть бути надмірними, тобто зайвими стосовно наслідків, але вони безпосередньо не спрямовані на позбавлення потерпілого життя.

Також відмінною рисою зазначених злочинів є форма вини. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, як вже зазначалося, характеризується виною виключно у формі умислу (прямого чи непрямого). Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, характеризується змішаною (подвійною) формою вини. Така форма має місце у разі неоднакового ставлення суб'єкта злочину до вчинення суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків, що настали в результаті його вчинення, тобто має місце умисел стосовно вчинення діяння та необережність щодо настання наслідків [5, с. 57–61].

При спричиненні тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, на нашу думку, має умисел щодо вчинення діянь, спрямованих на заподіяння таких тілесних ушкоджень, тобто винна особа усвідомлює і бажає їх вчинити, та необережність (злочинна недба-

лість або злочинна самовпевненість) стосовно наслідків у вигляді смерті, тобто винна особа мала можливість передбачити або легковажно розраховувала на її ненастання.

Отже, відмінність цих злочинів, у даному випадку, полягає в тому, що при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю, винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, а при заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (тобто усвідомлює, що внаслідок таких дій потерпілому будуть спричинені тяжкі тілесні ушкодження), але не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті (тобто її умислом не охоплюється спричинення смерті потерпілому).

Умисне вбивство з особливою жорстокістю та катування

Відповідно до ст. 127 КК України, під катуванням розуміється умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучень або інших насильницьких дій [3, с. 70].

Суміжність цих злочинів виявляється у способі їх вчинення, оскільки під час їх вчинення потерпілому завдаються сильні фізичні або моральні страждання. При заподіянні катувань, так само як і при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю, можливе спричинення потерпілому тяжких страждань, спрямованих на заподіяння останньому нестерпного фізичного болю. Винятком з цієї подібності є те, що при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю діяння винної особи кваліфікуються за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України і в тому випадку, якщо він вчиняє певні діяння, зазначені вище, стосовно трупа.

Відмінними рисами зазначених складів є, по-перше, різноманітність наслідків, що настають у результаті їх вчинення. Злочин, передбачений п. 4 ч. 2 ст. 155 КК України, вважається закінченим з моменту настання смерті потерпілого, що супроводжується умисним застосуванням психічного та/або фізичного насильства безпосередньо перед, під час або після вчинення злочину, не обов'язкового (надмірного) для настання смерті потерпілого, спрямованого на завдання потерпілому (іншій особі) особливих фізичних мучень та/або психічних страждань. Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 127 КК України, вважається закінченим з моменту заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання.

На підставі вказаного можна дійти висновку, що злочин, зазначений законодавцем у п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, передбачений ним як злочин з матеріальним складом, а злочин, зазначений у ст. 127 КК України, передбачений як злочин з формальним складом.

Відмінність зазначених злочинів також виявляється у спрямованості умислу. При вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю умисел винної особи спрямований на заподіяння потерпілому смерті, тобто винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона вчиняє діяння, спрямовані на умисне вбивство з особ-

ливою жорстокістю) і передбачає настання суспільно небезпечних наслідків (те, що внаслідок вчинення таких діянь потерпілому буде спричинено смерть). При вчиненні катування умисел винної особи спрямований на заподіяння потерпілому сильного фізичного болю або фізичних чи психічних страждань, тобто винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь (те, що вона вчиняє діяння шляхом заподіяння побоїв, мучення чи інших насильницьких дій, спрямовані на заподіяння потерпілому сильного фізичного болю або фізичних чи психічних страждань) і – цей злочин передбачений законодавцем як злочин з формальним складом – бажає вчинити саме такі діяння.

Слід зазначити, що відмінність розглянутих злочинів виявляється в тому, що законодавець у злочині, передбаченому ст. 127 КК України, передбачив в якості обов'язкової таку ознаку суб'єктивної сторони, як мета. Тобто зазначені вище діяння вчиняються винною особою з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи зізнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб. У злочині, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, такі факультативні ознаки суб'єктивної сторони, як мотив та мета не є обов'язковими та на кваліфікацію не впливають.

Крім того, відмінною рисою зазначених складів злочинів є те, що, відповідно до положень ч. 2 ст. 22 КК України, суб'єктом злочину, передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, є фізична осудна особа, що досягла 14-річного віку, а суб'єктом злочину, передбаченого ст. 127 КК України – фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Необхідно також зауважити, якщо у разі катування потерпілому було заподіяно смерть, настання якої не охоплювалося умислом винної особи, дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю статей – 127 “Катування” та 119 “Вбивство з необережності”. У тому випадку, якщо при вчиненні дій, передбачених диспозицією ст. 127 КК України, умисел винної особи не був конкретизований стосовно наслідків, тобто вона їх вчиняла із зазначеною вище метою і допускала можливість настання наслідків у вигляді смерті потерпілого, її дії необхідно кваліфікувати за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України (у разі необхідності, такі дії також додатково кваліфікуються за іншими відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК України).

Висновки. Таким чином, аналіз норм Особливої частини КК України показав, що суміжними злочинами стосовно передбаченого п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України “умисне вбивство з особливою жорстокістю” є злочини, передбачені ч. 1 ст. 115 КК України (умисне вбивство); ч. 2 ст. 121 КК України (тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого); ст. 127 КК України (катування).

Відміною рисою між умисним вбивством та умисним вбивством з особливою жорстокістю є спосіб вчинення зазначених злочинів, який при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю виявляється у

вчиненні таких дії, що спричиняють особливі фізичні мучення та/або психічні страждання потерпілому або іншим особам і такі діяння є надмірними з точки зору спричинення наслідку у вигляді смерті потерпілого.

Крім того, зазначені злочини розрізняються між собою спрямованістю умислу, який при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю спрямований на спричинення смерті іншій особі саме шляхом заподіяння особливих фізичних мучень та/або психічних страждань потерпілому чи іншим особам.

Відмінною рисою умисного вбивства з особливою жорстокістю та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, є те, що при вчиненні умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, діяння безпосередньо не спрямоване на позбавлення потерпілого життя.

Форма вини є також відмінною рисою зазначених злочинів. Суб'єктивна сторона умисного вбивства з особливою жорстокістю характеризується виною виключно у формі умислу (прямого чи непрямого), а суб'єктивна умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, характеризується змішаною (подвійною) формою вини.

Відмінними рисами умисного вбивства з особливою жорстокістю та катування є різні наслідки, що настають у результаті їх вчинення, а саме умисне вбивство з особливою жорстокістю за структурою об'єктивної сторони є матеріальним складом і вважається закінченим з моменту настання смерті потерпілого, а злочин, передбачений ст. 127 КК України – формальним, тобто вважається закінченим з моменту вчинення діянь, передбачених у диспозиції.

Відмінність цих злочинів також виявляється у спрямованості умислу. При вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю умисел винної особи спрямований на заподіяння потерпілому смерті, а при вчиненні катування умисел винної особи спрямований на заподіяння потерпілому сильної фізичної болі або фізичних чи психічних страждань та є обов'язковою наявністю спеціальної мети, яка при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю є факультативною та на кваліфікацію не впливає.

Бібліографічні посилання

1. Фесенко Е. В. Смежные составы преступлений и их разграничение / Е. В. Фесенко // Проблемы правоведения. – К., 1988. – Вып. 49. – С. 114–119.
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи : постановою Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 // Вісник Верховного Суду. – 2003. – № 1 (35).
3. Кримінальний кодекс України // ВВРади України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під ред. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2008.
5. Рарог А. И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / Рарог А. И. – М., 2001.

Надійшла до редакції 02.11.2012